

İNSAN HAKLARI TEMELLİ VERİ YAKLAŞIMI

2030 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA GÜNDEMİNDE
HİÇ KİMSENİN GERİDE BIRAKILMAMASI



UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER



SUSTAINABLE
DEVELOPMENT **GOALS**

VERİ TOPLAMA VE AYRIŞTIRMAYA YÖNELİK KILAVUZ NOTU

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Cenevre'deki İnsan Hakları Temelli Veri Yaklaşımına (HRBAD) ilişkin toplantıya katılan uzmanlar dahil olmak üzere işbu notta belirtilen kılavuzun geliştirilmesi ve onaylanmasında yer alan insan hakları, geliştirme ve istatistik topluluğundan birçok uzman ve kuruluşa teşekkür eder. Bu toplantı, Finlandiya Hükümeti'nin maddi desteği sayesinde gerçekleştirilmiştir.

OHCHR (hrindicators@ohchr.org), işbu kılavuz nota ilişkin görüş ve öneriler ile İnsan Hakları Temelli Veri Yaklaşımının uygulanmasına ilişkin deneyimler, uygulamalar ve araştırma çalışmalarıyla ilgili her türlü bilgiye açıktır.



© Birleşmiş Milletler 2018



İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 70. yıldönümünde basılmıştır.

İşbu kılavuz notu, Avrupa Birliği'nin maddi katkılarıyla basılmıştır.

İşbu kılavuz notun içeriği tamamıyla Birleşmiş Milletler'in sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı biçimde yorumlanamaz.

"Etkiniz AB Programı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bu belge resmî çeviri niteliği taşımamaktadır. Bu belge Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz."

İÇİNDEKİLER

Giriş	2
Katılım	3
Veri Ayırıştırma	7
Kendini kimliklendirme	11
Şeffaflık	14
Mahremiyet	16
Hesap verebilirlik	18



GİRİŞ

İşbu not, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi (2030 Gündemi) ve 2015 Eylül ayında Birleşmiş Milletler Zirvesinde (A/RES/70/1) devlet ve hükümet başkanlarının kabul ettiği Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına uygun biçimde, veri toplama ve ayrıştırma hususlarına odaklanarak İnsan Hakları Temelli Veri Yaklaşımına ilişkin genel bir kılavuz ve ortak anlayış unsurları sunmayı amaçlamaktadır.¹

Devletler, 2030 Gündeminin bir parçası olarak, uluslararası hukuka bağlılıklarını bir kere daha açıkça teyit etmiş ve Gündemin devletlerin uluslararası hukuk kapsamındaki hak ve yükümlülüklerine uygun bir şekilde hayata geçirileceğini vurgulamıştır.² Hiç kimsenin geride bırakılmayacağına ve hedeflere ulaşılması ve hedeflerin ölçülmesi için daha sistematik veri ayrıştırması yapılacağına dair taahhütte bulunmuşlardır.³ Göstergelerin ayrıştırılmasının (veya ayrıştırılmamasının) düzenlenmesi bir norm veya değerden bağımsız bir uygulama olmadığından, veriye konu olan kişilerin haklarının korunması için bu işlemle bağlantılı riskler yadsınamaz. Bu bağlamda İnsan Hakları Temelli Veri Yaklaşımı pek çok şey sunabilir. İşbu notta açıklandığı üzere, İnsan Hakları Temelli Veri Yaklaşımı ilgili veri paydaşlarının bir araya getirilmesine;

verilerin ve istatistiklerin uluslararası insan hakları normlarına ve ilkelerine uygun olarak kalitesini, ilgililiğini ve kullanımını artıran uygulama topluluklarının geliştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu not, istatistiklere ilişkin kabul edilmiş uluslararası ilkelerden istifade etmekte⁴ ve insan haklarını savunan sürdürülebilir kalkınma⁵ için veri devrimi çağrısını tekrarlamaktadır. Bu not, 2030 Gündeminin ölçümü ve uygulamasında insan haklarına saygı, insan haklarının korunması ve yerine getirilmesi konusunda istekli olan tüm politika yapıcılar, istatistikçiler veya veri uzmanları (kamu kurumlarında veya sivil toplum kuruluşlarında (STK'lar)), kalkınma uygulayıcıları ve insan hakları savunucularının ilgisini çekmelidir.⁶

İnsan Hakları Temelli Veri Yaklaşımı aşağıda belirtilen başlıklar kapsamında bir dizi ön ilke, öneri ve iyi uygulamalardan oluşturulmuştur:

- ✓ Katılım
- ✓ Veri ayrıştırma
- ✓ Kendini kimliklendirme
- ✓ Şeffaflık
- ✓ Mahremiyet
- ✓ Hesap verebilirlik

KATILIM



İlgili nüfus gruplarının verilerin planlaması, veri toplama, veri yayınlama ve analizi dahil olmak üzere veri toplama uygulamalarına katılımı

KİLİT İLKELER:

- ✓ Katılımı kolaylaştıran ve teşvik eden birtakım süreçlerin düşünülmesi
- ✓ Katılımcı süreçlerin nasıl yürütüldüğünün ve bu fikir alışverişlerinin sonuçlarının açık bir şekilde iletilmesi
- ✓ Kırılgan veya marjinal gruplar ile ayrımcılık riski altındaki grupların temsil edilmesinin sağlanması
- ✓ Katılımcı süreçlerle elde edilen bilgilerin korunması ve ilgili kurumsal hafızanın oluşturulması

Katılım, insan hakları temelli bir yaklaşımın merkezidir. ve Resmi ve diğer ilgili veriler ile istatistiklere duyulan güvenin korunmasının yanı sıra HRBAD'ın tüm bileşenlerinin gerçekleştirilmesinde de etkilidir.⁷

→ İlgili gruplarının veri toplama faaliyetlerinin tüm yönlerine dahil edilmesi

Tüm veri toplama uygulamaları, nüfusun en marjinal grupları başta olmak üzere ilgili paydaşların ücretsiz, aktif ve anlamlı katılımını sağlayacak araçları içermelidir.

Katılım, veri toplamanın; veri ihtiyaçlarının belirlenerek stratejik planlama yapılmasından ve uygun bir veri toplama metodolojisi seçilerek test edilmesinden (örneğin, yanıt oranlarının artırılması için belli topluluklardan görüşmecilerin istihdamı gibi) veri depolama, yayınlama, analiz ve yorumlamaya kadar uzanan bütünsel süreçleriyle birlikte düşünülmelidir.⁸

Aşağıda belirtildiği gibi bazı bağlamlarda, belli grupların doğrudan dahil edilmesi mümkün veya uygun olmayabilir:

- yasal durumları, kamu kurumlarıyla çalışmayı zor veya riskli hale getiriyorsa
- toplumsal damgalama ve olumsuz basmakalıp düşünceler, grupla alenen özdeşleşen olumsuz sonuçlara neden oluyorsa

- grup katılımcı süreçlere üretken bir şekilde dahil olabileceği erişim, kabiliyet veya kaynaklardan yoksun olacak kadar marjinal ve/veya dezavantajlıysa

Uygun olduğu hallerde, STK'lar, Ulusal İnsan Hakları Kurumları⁹ ve ilgili diğer paydaşlar, ilgili bakış açılarını ve bilgileri sunmak üzere bu gruplar adına katılmalıdır (bu grupların çıkarlarını temsil edecek yetkinlikte olmaları koşuluyla).

→ **Katılımla ilgili karar alma şeffaf ve adil olmalıdır**

Katılımcıların seçildiği ve grupların dahil olduğu süreçler ve kararlar açık ve şeffaf olmalıdır. Katılımcı süreçlere dahil olmak isteyen gruplar, bu amaçla ilgili kurumlara ulaşabilmelidir.

Katılım, ilgili gruplar araştırma ve verilere dahil olabildiğinde ve bunların kendi bağlamlarında uygulamasına yönelik fırsatları görebildiğinde etkili olmaktadır. Kapasite güçlendirme, veri toplamanın amacı ve veri toplama sürecine ilişkin istatistiki okuryazarlıklarının ve anlayışlarının artırılması için katılan gruplarla ve hedef kitleyle birlikte yapılmalıdır.

Marjinal gruplar, sadece veri toplama süreçlerine ilişkin anlayışları açısından değil aynı zamanda elde edilen verilerin kullanımı açısından da güçlendirilmelidir (bkz. aşağıda “Hesap verebilirlik”).¹⁰

Toplum üyelerinden girdi beklendiği durumlarda, bu istişare süreçlerinin sonuçları halka açık hale getirilmelidir. Toplum üyelerinin katılımcı süreçlerle sağladığı bilgiler tutulmalı ve kurumsal bilgi tutmaya katkıda bulunmak için uygun bir şekilde arşivlenmelidir. Önceki istişareler ve katılımcı süreçlerle elde edilen bilgiler, kırılgan gruplara fazla yüklenilmesinden kaçınmak için gözden geçirilmelidir.

Grupların veri toplama süreçlerine katıldığı durumlarda, veri toplayıcılar, elde edilen verilerin bu gruplarla uygun bir şekilde paylaşılmasını sağlamalıdır. Verilerin bu “dönüş”ü ilgili nüfus için anlamlı olmalı ve kültürel olarak uygun şekillerde sunulmalıdır. Bu, kendi girdilerinin etkisini gösterir ve bu grupları verileri kullanmaya devam ederek veri toplayıcıların faaliyetlerine dahil olmaya teşvik eder.

→ **Veri toplayıcılar tedbirli olmalı ve katılım seçeneklerini ve temsil edilecek grupları önceden düşünmelidir**

Geride bırakılma riski olan nüfus gruplarının katılımını kolaylaştırmak için kırılgan grupların yani insan haklarından faydalanmama riski altında olan grupların belirlenmesi gerekmektedir. Bu, Ulusal İnsan Hakları Kurumları, STK'lar ve diğer ilgili uzmanlarla görüşülerek proaktif şekilde yapılmalıdır.

Katılım şekline vaka bazlı karar verilmelidir. Katılım şu şekillerde olabilir:

- İlgili grupların istişare sürecinden haberdar olmasını sağlamak amacıyla uygun erişim şartları ve tanıtımla çevrimiçi görüşmeler
- Kırılgan grupların kolayca erişebileceği yerlerde; uygun tanıtımla katılımı teşvik edecek kamuya açık toplantılar
- Kamuya açık toplantılar, kilit paydaşlar ve temsilcilerle toplantılar ve topluluk üyeleriyle yapılan veri toplamaya dair görüşmeleri kapsayacak topluluk ziyaretleri
- Sunulan bilginin kullanımı ve karar alma süreçleriyle ilgili açık ve şeffaf bilgilendirmeyi içeren kamuya arz süreçleri (örneğin, konu geliştirme için)

- Katılımı teşvik etmek, diyalog kurmak ve veri toplama süreçlerine bakış açılarını birleştirmek amacıyla topluluklarla sürdürülen katılım ve ilişki kurma süreçleri
- Veri toplayıcının bir araya getirdiği tematik kurullara, danışma kurullarına veya komitelerine ilgili STK'ların dahil edilmesi
- Kırılgan grupların düzenli katılımını ve veri toplama süreçlerine sürekli girdi sağlanmasını kolaylaştırmak için danışma grupları oluşturulması
- İlgili gruplardan bilgi ve bakış açısı elde etmekle sorumlu veri toplama kuruluşları bünyesinde odak noktaları oluşturulması
- Bilgi paylaşımı ve iş birliğini kolaylaştırmak amacıyla ulusal istatistik ofisleri ve insan hakları kurumları dahil olmak üzere kuruluşlar veya departmanlar arasında resmi mutabakat zaptı imzalanması.¹¹

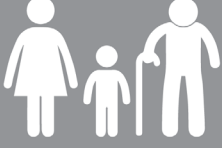
Katılımcı yaklaşım, toplanan verilerin ve bir araya getirilen göstergelerin ilgililiğini ve güvenilirliğini artırmalıdır. HRBAD, hedef nüfus grupları tarafından dile getirilen endişelerin uluslararası insan hakları standartlarına uygun olarak ele alınmasına yardımcı olmalıdır.

Bu gruplar; kadınlar, çocuklar, yerli halklar, azınlıklar, engelli bireyler, göçmenler, evsizler, yaşlılar, gençler, lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel ve interseks (LGBTİ) bireyler, mülteciler, insan immün yetmezlik virüsü (HIV) olan kişiler, uyuşturucu kullanan kişiler, seks işçileri vb. olabilir.

HRBAD, kadınların ve erkeklerin eşit katılımını içermeli ve süreç boyunca toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı benimsemelidir. Bu da istatistiklerin cinsiyete göre ayrıştırılması ve biyolojik ve fizyolojik özelliklerin ötesine geçilmesi anlamına gelmektedir. Buna ek olarak, istatistiki çalışmada ve veri toplama çalışmasında kadın-erkek arasındaki ilişki toplumsal veya kültürel olarak inşa edilen ve tanımlanan kimliklere, statüye ve bir cinsiyete veya diğerine yüklenmiş rol ve sorumluluklar temelinde dikkate alınmalıdır. Benzer yaklaşımlar, ilgili olduğu hallerde diğer nüfus gruplarına da uygulanmalıdır.

Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Odak Noktalarının Ulusal İstatistik Ofislerinde (veya daha kapsamlı olarak Ulusal İstatistik Sistemlerinde)¹² oynayabileceği önemli rolü kabul ederek insan hakları bakış açısının bu kurumların çalışmalarına entegre edilmesi veya İnsan Hakları Odak Noktalarının toplumsal cinsiyet perspektifiyle kurulması gerekmektedir.

VERİ AYRIŞTIRMA



Verilerin ayrıştırılması, veri kullanıcılarının nüfus gruplarını karşılaştırmasını ve spesifik grupların durumlarını anlamalarını sağlamaktadır. Ayrıştırma, ilgili özelliklere ilişkin verilerin toplanmasını gerektirmektedir.

KİLİT İLKELER:

- ✓ Ulusal ortalamalardan daha ayrıntılı veriler, eşitsizliklerin belirlenmesi ve anlaşılmasında kilit önem taşır.
- ✓ Veriler, uluslararası insan hakları hukukunda belirlenen temel niteliklere göre ayrıştırılmalıdır.
- ✓ Verilerin ayrıştırılmak üzere toplanması, örnekleme ve veri toplama yaklaşımlarının dönüşümlü olarak uygulanmasını gerektirebilir.
- ✓ Doğum kaydı, doğru ayrıştırmaya olanak sağlayan sağlam veri dizilerinin temelini oluşturmaktadır.

Nüfus gruplarının karşılaştırılmasını sağlayan veri toplama ve ayrıştırma, İnsan Hakları Temelli Veri Yaklaşımı (HRBAD) için esastır ve devletlerin insan hakları yükümlülüklerinin bir kısmını oluşturur. Ayrıştırılmış veriler, olası eşitsizlik ve ayrımcılığın kapsamına ilişkin bilgi verebilir.¹³

→ **Ayrıştırma, eşitsizliklerin tespit edilmesi için daha ayrıntılı veri analizi yapılmasını sağlamaktadır**

İnsan Hakları Temelli Veri Yaklaşımı, ulusal ortalamalara ve altta yatan uyumsuzlukları örten riske odaklanan geleneksel veri toplama ve veri analizinden uzaklaşmasını gerektirmektedir. Zira HRBAD, ulusal/büyük ölçekli veri toplamalarda en dezavantajlı veya marjinal gruplara ilişkin verileri kapsar. Böylece nüfus grupları arasındaki eşitsizlikleri tespit eden ve ölçen veriler sunar.¹⁴

Kapasiteler ve ortaklıklar, devletlerin uluslararası insan hakları hukukunun daayrımcılık kabul ettiği nedenlerle ayrıştırılmış verilerin toplanması ve yayınlanması yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için geliştirilmelidir. Bunlar arasında cinsiyet, yaş, etnik köken, göçmenlik veya yerinden edilme statüsü, engellilik, din, medeni durum, gelir, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği yer almaktadır.

Mümkünse veriler çoklu ve kesişen uyumsuzlukların ve ayrımcılığın tespit edilmesine ve analizine imkân sağlayan bir formatta yayınlanmalıdır. Bireyler, birden fazla eksenle ayrımcılığa ve eşitsizliğe maruz kalabilir (örneğin, toplumsal cinsiyet ve engellilik). Alt grup düzeyinde verilerin analiz edilmesi, çoklu ve kesişen eşitsizliklerin anlaşılmasını sağlar.

Nitel göstergeler ve etkilenen grupların hukuki, kurumsal veya kültürel durumu dahil olmak üzere bağlamsal bilgiler HRBAD kapsamında toplanan verilerin anlaşılmasının ve bağlama yerleştirilmesinin geliştirilmesi için gereklidir.

→ **Ayrıştırma, daha yoğun veri toplanmasını gerektirmektedir**

Verilerin ayrıştırılması, kişisel özelliklerle (örneğin, din, toplumsal cinsiyet) ve ilgili diğer bilgilerle (örneğin, yer) ilgili verilerin toplanmasına bağlıdır. Verilerin ilgili değişkenlere göre ayrılmasını sağlamak için, veri setindeki tüm bireylerden ilgili bilgiler elde edilmelidir (ya örneklem araştırması ya da idari veri yakalama). Bilgilerin tutarsız bir şekilde elde edildiği veya kaydedildiği durumlarda, tüm veri setinin ayrıştırılması mümkün olmayacaktır.

Bu da önyargılara ve veri kalitesi hakkında başka sorunlara yol açabilir. Ayrıştırma ile ilgili bilgilerin doğrudan bireylerden elde edildiği hallerde, kendini kimliklendirme (aşağıda açıklanmaktadır) ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır.

İlgili STK'lar tarafından yürütülen veri toplamada resmi anket çalışmalarının kullanılması veya topluluk temelli mekanizmalarla üretilen verilerin resmi istatistiklere entegre edilmesi yöntemleri araştırılmalıdır. Ancak veri ortaklıklarının özellikle verilerin gizliliği ve yönetimiyle ilgili sorumlulukları net bir şekilde tanımlanmalıdır. Bu hem veri toplama süreci için hem de veriye konu olan kişilerin veya katılımcıların çıkarları bakımından gereklidir.

Katılımcı bir yaklaşım ve kendini kimliklendirme ilkesinin (bir sonraki bölümde açıklanmaktadır) uygulanması, “hesaba katılması zor” veya marjinal grupların yanıt oranlarının artırılmasına yardımcı olabilir. Bu, özellikle birden çok ayrımcılığa maruz kalan veya geleneksel hane halkı araştırmaları (örneğin, evsizler¹⁵ veya kurumlardaki kişiler) yahut idari kayıtlar dışında tutulan (örneğin, belgesi olmayan göçmenler) kişilerle ilgilidir.¹⁶ Bazı bağlamlarda, STK'lar ve hizmet sağlayıcılar, bu gruplara ulaşılması ve veri toplanması açısından Ulusal İstatistik Ofislerinden daha iyi konumda olabilir.

Benzer şekilde STK'lar ulaşılması zor grupların dahil edilmesi, katılımı ve bunlara ilişkin veri toplama yaklaşımları konusunda Ulusal İstatistik Ofislerine tavsiyede bulunabilir.

Örneğin “yasal olarak görünmez” gruplar dahil olmak üzere kırılgan veya marjinal gruplar hakkında veri toplanmasına dair kararlar, mevcut risklerin en aza indirilmesi için ilgili grupla yakın ortaklık veya istişare halinde verilmelidir.

Ayrıştırma yapılabilecek ayrıntılı verinin toplanması, etkin veri toplama ve veri yönetim sistemlerine bağlıdır. Ayrıştırma, sadece veri toplama yaklaşımlarının ilgili özellikleri içermesini değil; aynı zamanda ihtiyaç halinde veri kayıt sistemlerinin yeni veri maddelerini dahil edebilmesini de gerektirmektedir. Ayrıca, veri işleme yazılımı, uygun veri depolamayı, çeşitli çapraz tablolama imkanını ve veri analizini sağlamalıdır. Veri toplayıcıların ayrıntılı veri setlerini içeren veri toplama araçlarını ve veri yönetim sistemlerini elde edecek ve devam ettirecek kaynağa sahip olmaları önemlidir.

→ **Ayrıştırma, önemli idari sistemlerin altyapısına ile nüfus sayımına dayanmaktadır ve yeni metodolojiler gerektirebilir.**

Ayrıştırılmış verilerin oluşturulmasında temel adım, herkesin kanun önünde kişi olarak tanınma hakkının kilit bileşeni olan doğum kayıdır.¹⁷ Önemli istatistiklere (doğum, ölüm, evlilik ve boşanma) ilişkin kapsamlı ve doğru bir sistem, ulusal ve ulus altı düzeylerde sağlam ve güncel nüfus tahminlerinin sağlanması ve doğru ve etkin araştırma örnekleme çerçevelerinin sürdürülmesi bakımından önemlidir.

Bu, genellikle eğitim hakkı, sağlık hakkı ve kamu işlerine katılma hakkı gibi diğer insan haklarından faydalanmak için gereklidir.

Ülke düzeyinde veri ayrıştırmasına ilişkin spesifik ihtiyaçlar, veri toplama programlarının planlama ve tasarım aşamalarında dikkate alınmalıdır. Standart örneklem tasarımının, spesifik grupları yeterince temsil edemediği durumlarda, alternatif örnekleme ve veri toplama yaklaşımları düşünülmelidir. Uygun metodolojiler, aşağıda açıklanan hususları içerebilir.

Rastgele örnekleme:

- yüksek hızda örnekleme – ilgili grupların dahil edilme olasılığını artırmak için kurulu bir örneklem tasarımı kapsamında birim sayısının artırılması
- hedeflenmiş örnekleme – ilgili grubunun coğrafi dağılımıyla ilgili mevcut bilgileri kullanarak örneklem tasarlanması. Hedeflenmiş örnekleme, sayım verilerinden, idari kayıtlardan, çıkar grubuyla veya diğer kaynaklarla çalışan kuruluşlar tarafından gözlemlenen modellerle ilgili bilgilerden faydalanabilir.
- hedef nüfus gruplarıyla aynı bölgelerde yaşayan diğer nüfus grupları arasında karşılaştırmalı araştırmalar¹⁸

İlgili grupların mevcut örneklem çerçeveleri kapsamında hatasız bir şekilde tespit edilemediği durumlarda rastgele olmayan örnekleme:

- rastgele güzergâh örnekleme – çıkar grubunun bir parçası olan çok sayıda sakinin olduğu bilin-en (veya düşünülen) coğrafi alan-lar içinde görece rastgele seçim prosedürünün uygulanması
- araştırma örneklemelerinin geliştirilmesi için topluluk düzeyinde bilgi ve ağlara bağlı olan katılımcıya dayalı örnekleme¹⁹
- bireysel (hane düzeyine karşı olarak) anket modülleri (hane halkı içinde ayrıştırma).²⁰

Bunlar ve diğer metodolojik yaklaşımlar, yukarıda açıklandığı üzere katılımcı bir yaklaşımla vaka bazlı ele alınmalıdır.

KENDİNİ KİMLİKLENDİRME



İlgili gruplar, veri toplama amacıyla kendi kendilerini tanımlamalıdır. Bireylerin, kişisel özellikleriyle ilgili bilgileri açıklamayı veya saklamayı tercih hakkı olmalıdır.

KİLİT İLKELER:

- ✓ Kişisel özelliklerle ilgili veriler, verinin atıfta bulunduğu bireyler tarafından sağlanmalıdır (bireyin takdirinde).
- ✓ Veri toplama faaliyetleri, insan haklarının “zarar vermeme” ilkesine uygun olarak yürütülmelidir.

Kişisel kimliğe saygı ve kişisel kimliğin korunması, insan onurunun ve insan haklarının merkezindedir. Nüfusların istatistiklerde kategorilere ayrılması ve ayırtırmayı mümkün kılan ayrıntılı verinin toplanması; eşitsizliğin ve toplumsal sorunların belirlenmesinde ve ele alınmasında önemlidir. Bu süreçler, norm veya değerden bağımsız değildir fakat veri toplayıcılar kişisel kimlik özellikleriyle ilgili karar almalarını etkileyen normların ve değerlerin farkında olmalıdırlar.

→ **Veri toplama faaliyetlerinin olumsuz bir etkisi olmamalıdır**

Üstün bir insan hakları ilkesi olan zarar vermeme ilkesine her zaman saygı gösterilmelidir. Tarihi olarak, Ulusal İstatistik Kurumları (ve diğerleri) tarafından toplanan verilerin kötüye kullanıldığı pek çok örnek yaşanmıştır ve bunların insan hakları üzerindeki etkisi hayli kötü olmuştur.²¹ Bu Kılavuz Notunda açıklanan diğer ilkeler, veri toplayıcıların; makul istatistiki amaçlar için toplandığında kişisel özelliklere ilişkin verilerin güvende tutulmasını ve sadece tanımladığı grupların ve genel olarak toplumun yararına kullanılmasını sağlamak için alması gereken tedbirleri ele almaktadır.

Veri toplama çalışmaları ister sayım ve özel nüfus araştırmaları ister idari kayıtlar (rneğin, nüfus hareketliliği istatistikleri) aracılığıyla olsun, ilgili nüfus gruplarının kimliklerinin inkr edilmesi de dahil olmak üzere ayrımcılık, önyargı veya basmakalıp düşünceler oluşturmamalı veya mevcut olanları glendirmemelidir. Bu grupların her türlü itirazı, veri üreticileri tarafından ciddiye alınmalıdır. Veri toplayıcılar sadece gerekli ve uygun hallerde veri toplama çalışmalarına kişisel kimlikle ilgili özellikleri dahil etmelidir. Kişisel kimlik özellikleri ile ilgili sorular gönüllü olmalı ve cevap vermeme seçeneği sunulmalıdır. Bu, özellikle kişisel özelliklerin hassas olduğu hallerde önemlidir.

Zarar vermeme ayrıca bu Kılavuz Notundaki hiçbir hususun nüfus gruplarına karşı ayrımcılığa neden olan, bu grupları ciddi insan hakları ihlalleri riskine maruz bırakan (veya böyle bir etkisi olan) bir davetiye, teşvik veya bu yöndeki bir girişim veya uygulamanın onaylanması olarak yorumlanmamalıdır.²²

Araştırmada kişisel kimlikle ilgili sorular olan durumlarda, yüz yüze görüşme yapan herkes uygun bir eğitim almalıdır (bu eğitim toplumsal cinsiyet ve/veya kültürel farkındalık eğitimini içerebilir).

Bu eğitim, tarihi mirasla ilgili hususları içermelidir çünkü hem çoğunluk hem azınlık nüfuslarıyla ilgilidir.

→ **İlgili grupları kendilerini tanımlamalıdır**

Verilerin ayrıştırılmasını sağlamak için gruplar ve/veya kategoriler, veri toplamadan önce tanımlanmalıdır. Veri toplamaya ilişkin birçok çıkar grubu zorunlu olarak kendi kendini tanımlamalıdır. Yani nüfus parametreleri, dışarıdan dayatılamaz; daha ziyade, kendi kişisel kimlik özelliklerini (rneğin, yerli halk statüleri, dinleri veya cinsel yönelimleri) açıklama veya saklama kararları grup yeleri tarafından belirlenir ve iletilir. Her türlü kimlik kategorisi, bu özelliklere sahip olanların veri toplamaya en st düzeyde katılabilmesini sağlamak amacıyla katılımcı bir yaklaşımla geliştirilmelidir. Bazı bağlantılarda, kendini kimliklendirme ilkesinin uygulanması, uluslararası antlaşmalarda sıralanan veya iç hukukta tanınanların ötesindeki kimlik kategorilerini içerebilir.

Araştırmalarda veya idari verilerde, kişisel kimliğe ilişkin bütün sorulara serbest yanıt verilebilmeli ve çoklu kimliğe izin verilmelidir.²³

Kişisel kimlik özellikleri (özellikle din, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği ve etnik köken gibi hassas olanlar) isnat veya vekalet aracılığıyla değil kendini kimliklendirme aracılığıyla belirlenmelidir.

Bazı durumlarda, demografik özelliklerin belli bir nüfusu tespit etmek için lojistik, politik veya diğer sebeplerle kullanılması gerekebilmektedir. Örneğin, belli bir etnik azınlık devlet tarafından tanınmıyorsa fakat bu grubun münhasıran belirli bir yerde ikamet ettiği anlaşıyorsa. Bu durumda, bireyin ikamet yeriyle ilgili verilerin, fiilen etnik kökenini gösterdiği düşünülebilir. Verilerin belli grupları tanımlamak için bu şekilde kullanıldığı ancak etnik kimliğe ilişkin kişisel bilgilerin açıklanmadığı hallerde, veri toplayıcıları bu verilerin işlenmesi ve yayınlanmasının kendini kimliklendirme anlamına gelmediğini temin etmesi gerekmektedir. Veriler, belli bir grup için oluşturulan parametrelerin, bu örnekte olduğu gibi, grup üyelerinin kendilerini kimliklendirmelerine göre değil, ikamet yerine göre belirlendiğini açıklığa kavuşturmak için doğru bir şekilde tanımlanmalıdır.

ŞEFFAFLIK



Veri toplayıcılar, araştırma tasarımı ve veri toplama metodolojisi dahil olmak üzere çalışmalarıyla ilgili net ve açık bir şekilde erişilebilir bilgiler sunmalıdır. Devlet kurumları tarafından toplanan veriler, kamuoyunca açıkça erişilebilir olmalıdır.

KİLİT İLKELER:

- ✓ Resmi istatistikler, kamuoyunun bilgi edinme hakkının bir parçasıdır.
- ✓ Verilerin nasıl toplandığına ilişkin bilgiler kamuoyu için erişilebilir olmalıdır.
- ✓ Veriler toplandıktan sonra mümkün olan en kısa sürede paylaşılmalıdır.

→ Kamunun bilgilendirilmesinde şeffaflık

Şeffaflık ilkesi, İnsan Hakları Temelli Veri Yaklaşımında katılım (bkz. birinci bölüm) ve hesap verebilirlik (bkz. son bölüm) ilkeleriyle yakından ilişkilidir. Bilgi edinme hakkı olarak da atıfta bulunulan şeffaflık, ifade özgürlüğünün temel özelliğidir. Bilgi edinme başvurusu, bilgi alma ve bilgiyi açıklama özgürlüğü, uluslararası insan hakları antlaşmalarında belirtilmektedir.²⁴

Birleşmiş Milletlerin Resmi İstatistiklere ilişkin Temel İlkelerinde, istatistiklerin demokratik bir toplumun bilgilendirme sisteminde ve bunun da ötesinde hükümete ve ekonomiye hizmet ederek toplumun bilgi edinme hakkına itibar edilmesinde temel rol oynadığı belirtilmektedir.²⁵

STK'ların, nüfus grupları arasındaki mevcut eşitsizliklere ilişkin bilgi veren veri ve raporlara erişimi, bilgi edinme hakkından faydalanılmasında; daha genel olarak ise insan haklarının izlenmesi ve insan haklarından faydalanılmasında esastır. Bu tür veriler, eğitime, sağlığa erişim, şiddetten korunma, çalışma, katılım, sosyal güvenlik ve adaletle ilgili olabilir.

Ulusal baş istatistikçilerin ve istatistik sistemlerinin faaliyet gösterdiği yasal, kurumsal çerçeveler ile politika çerçeveleri kamuoyuna sunulmalıdır. Bu, üretilen istatistiki bilgilere güven duyulmasını sağlar.²⁶

→ Verilerin paylaşılması ve erişilebilirliği

Üst veri (veri hakkında veri) ve paradata (verilerin toplandığı süreçle ilgili veri), ilgili olduğu hallerde, veri toplayıcılar ve veri toplama araçları için erişilebilir ve standart olmalıdır. Bu, güven vermekte; erişilebilirliği ve yorumlamayı kolaylaştırmaktadır.

Veriler toplandıktan sonra, mümkün olan en kısa sürede paylaşılmalıdır. Veri paylaşımı, engellilik, dil, okuma-yazma düzeyi ve kültürel arka plan gibi özellikler dikkate alınarak erişilebilir bir dilde ve formatta yapılmalıdır.²⁷

→ Veri kullanıcıları ve veri toplayıcıları olarak Sivil Toplum Kuruluşları

İstatistiki bilgilerin üretilerek bilgi edinme hakkının yerine getirilmesi, STK'ların misilleme korkusu olmadan istatistikleri yayınlayabilmesi ve analiz edebilmesi anlamına gelmektedir. STK'lar, veri toplama, depolama ve istatistiki bilgilerin paylaşılması ve analizi için Birleşmiş Milletler Resmi İstatistikler İlkeleri dahil olmak üzere uluslararası insan hakları ve istatistik standartlarına uyum sağlamaya çalışmalıdır.

MAHREMİYET



Veri toplayıcılara açıklanan veriler, korunmalı, gizli tutulmalı ve bireylerin yanıtlarının ve kişisel bilgilerinin gizliliği sağlanmalıdır

KİLİT İLKELER:

- ✓ Bilgiye erişimle birlikte mahremiyet ve gizlilik de dikkate alınmalıdır.
- ✓ Bireyleri tanımlayan ve bir bireyin kişisel özelliklerini açıklayan bilgiler, veri paylaşımı sonucunda kamuoyuna sunulmamalıdır.
- ✓ Veri toplayıcıların sağlam veri koruma mekanizmaları ve prosedürleri olmalıdır.
- ✓ Kişisel veriler yalnızca ilgili bireyin (veya temsilcisinin) izniyle açıklanmalıdır.

İstatistiki bilgiler üretmek için toplanan veriler, kesinlikle gizli olmalı, yalnızca istatistiki amaçlarla kullanılmalı ve kanunla düzenlenmelidir.²⁸ Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme’de belirtildiği gibi, hiç kimsenin özel hayatına, ailesine, evine ya da haberleşmesine keyfi ya da yasadışı olarak müdahale edilemez; hiç kimsenin şeref ve itibarına yasal olmayan tecavüzlerde bulunulamaz. Herkesin, bu gibi müdahalelere veya tecavüzlere karşı yasalar tarafından korunma hakkı vardır.²⁹

→ Mahremiyet ve gizlilik

Mahremiyet hakkı, kendini kimliklendirme ve kişisel kimlik konularıyla yakından ilişkilidir. İnsan Hakları Komitesi, mahremiyeti; kişinin başkalarıyla ilişkiye girdiğinde veya yalnız başına kendi kimliğini özgürce ifade edebildiği alan olarak tanımlamıştır.³⁰

Veriler, veriye konu olan bireylerin doğrudan veya dolaylı olarak tespit edilmesine izin verecek şekilde yayınlanmamalı veya kamuoyunca erişilebilir hale getirilmemelidir.

Bilgiye erişim, mahremiyet ve verilerin korunması haklarıyla dengeli olmalıdır. 2030 Gündeminin ölçülmesi için büyük verilerin³¹ kullanılmasının ve veri ayrıştırmaya yönelik talebin artmasıyla,

veri devrimine yönelik çağrıda kabul edildiği üzere, bu hakların korunması önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır.³²

Hassas kişisel özellikler (bununla sınırlı olmamak kaydıyla, etnik köken, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği veya sağlık durumuyla ilgili veriler) başta olmak üzere, kişisel özelliklerle ilgili veriler yalnızca ilgili kişinin açık rızasıyla ele alınmalıdır. İnsan haklarının izlenmesi gibi bazı durumlarda, bireyleri tanımlayan verilerin yayınlanması gerekli ve yararlıdır. Bu durum, bir birey suç mağduru/insan hakları ihlali mağduru olduğunda ve olayla ilgili bilgilerin yayınlanması failin sorumlu tutulması için gerekli olduğunda ortaya çıkmaktadır. Ancak yalnızca çok gerekli olan ve ilgili bireyin izin verdiği hallerde yapılmalıdır. Ölen veya kaçırılan, tutuklu veya kaybolan kişiler söz konusu olduğunda, bu kişilerin ailesinden veya yakınlarından izin alınabilir. Veri toplayıcılar, her vakada; bu mahiyetteki verileri yayınlamadan önce, bu durumun kişi ve kişiyle bağlantılı kişiler üzerindeki etkisini göz önünde bulundurmalıdır.

→ Veri koruma

Veriler hem doğal hem insan kaynaklı tehlikelere karşı güvence altına alınmalı ve artık gerek duyulmadığında uygun bir şekilde imha edilmelidir.³³

Veri sızdırma veya diğer güvenlik ihlallerine karşı yüklenilen sorumluluklarla birlikte net zarar azaltma stratejileri, raporlama yükümlülükleri, veriye konu olan kişilerin kanun yollarına ve tazminata erişimi olmalıdır.

Veri toplayıcıların (ve veri koruyucuların) istatistik sürecinin tüm aşamalarında bireylerin mahremiyetini korumak için donatılmış veri toplama ve veri yönetim sistemleri olmalıdır. Veri kurumlarının ortaya çıkan veri güvenlik tehditlerine uyum sağlamak için uygun kaynağı olmalıdır.

Veriler, veri toplama kurumları arasında paylaşıldığı veya verilerin ortaklık halinde toplandığı hallerde, ilgili kurumların mahremiyet ve veri korumayla ilgili farklı şartları ve uygulamaları olabilir. Bu tür durumlarda, en katı mahremiyet ve veri koruma şartları olan kurumun uygulamaları, verileri ele alan tüm kurumlar tarafından devam ettirilmelidir.

Uyumu sağlamak için uygun yetkileri olan ulusal düzeydeki bağımsız bir organ; hükümet veya STK'lar tarafından gerçekleştirilen tüm veri toplama, işleme ve depolama süreçlerinde verilerin korunmasını denetlemelidir.

HESAP VEREBİLİRLİK



*Veri toplayıcılar,
çalışmalarında insan
haklarının savunulmasından
sorumludur ve veriler,
devletleri ve diğer aktörleri
insan hakları konularında
sorumlu tutmak için
kullanılmalıdır.*

KİLİT İLKELER:

- ✓ Veriler, insan hakları aktörlerini sorumlu tutmak için kullanılabilir ve kullanılmalıdır.
- ✓ Ulusal İstatistik Kurumlarının, insan hakları konusunda yükümlülükleri vardır.
- ✓ İnsan haklarına saygı duymak, insan haklarını korumak ve yerine getirmekle sorumludur.

İnsan hakları bakış açısıyla hesap verebilirlik, devletin veya yetkililerin, kararlarından ve eylemlerinden etkilenen nüfusa karşı sorumlu tutulması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu da uluslararası insan hakları hukukunda (yükümlülük sahipleri) ve aynı standartlar kapsamında nüfusun ilgili hakları (hak sahipleri) kapsamında devletin veya yetkililerin yükümlülükleriyle ilgilidir.³⁴ Hesap verebilirlik, insan hakları temelli bir yaklaşımda esastır. HRBAD bağlamında hesap verebilirlik, veri toplama ve veri toplamada hesap verebilirlik/sorumluluk anlamına gelmektedir

→ **Ulusal İstatistik Ofisleri insan hakları konusunda sorumludur**

Kamu kurumu olarak ulusal istatistik kurumları, insan hakları konusunda yükümlülük sahibidir. Günlük istatistik faaliyetlerinde insan haklarına saygı duymak, insan haklarını korumak ve yerine getirmekle sorumludur.

Siyasi müdahale olmayan bağımsız istatistikler, bilgilendirme ve yetkililerin siyasi eylemlerinden (veya eylemsizliklerinden) sorumlu tutulmaları bakımından temel araçlardır. Bu, insan haklarının korunması ve hayata geçirilmesi üzerindeki etkileri ölçülerek yapılabilir.

Veri toplayıcılar aynı zamanda veri toplama faaliyetleri ve verilerin yayınlanmasının etkisi konusunda da sorumludur.. Veri toplayıcıların göz önünde bulundurması gereken bir husus da özellikle resmi istatistikler dışındaki amaçlarla toplanan verilerin yayınlanması ve paylaşılmasının etkileridir. Verilerin yayınlanması, verilerin atıfta bulunduğu kişiler ve verileri toplayan kişiler açısından risk teşkil edebilir. Bir kuruluş, halihazırda kamuoyuna sunulmuş verileri yayınladığında, bu bilgilerin görünürlüğünün veya erişilebilirliğinin artırılmasının etkilerinin farkında olmalıdır. Önemli bir statüsü/daha fazla faydalanıcısı olan bir kuruluş, açıkça depolanan bilgileri daha az erişilebilir bir yerde veya formatta yeniden üretirse, bu yayınlama riskini değiştirir. Veri toplayıcılar/üreticiler, hassas bilgilerin daha büyük bir kitleye erişilebilir hale getirilmesinin bireyler (ve aileleri ile yakınları) veya gruplar üzerindeki etkisini düşünmelidir. Kuruluşlar, başka bir yerde toplanan verileri yeniden ürettiğinde bunun asıl veri toplayıcısının dikkat çekmesi veya itibarının zedelenmesi riskini artırıp artırmadığını düşünmelidir.

→ **Veriler, insan hakları aktörlerini sorumlu tutmak için kullanılabilir**

Uygun bir şekilde isimsizleştirilen mikro veriler, hesap verebilirlik sistemlerinin geliştirilmesini kolaylaştırmak için akademisyenler, STK'lar ve diğer paydaşlarca erişilebilir hale getirilmelidir. İlgili ve ayrıştırılmış göstergelerin yayınlanması; örneğin Birleşmiş Milletler İnsan Hakları İzleme Mekanizmalarına sunulanlarak niteliklemek suretiyle, insan hakları taleplerinin oluşturulmasında STK'ları destekleyerek hesap verebilirliğe yardımcı olabilir.³⁵ Veriler aynı zamanda hem sorunları göstermek hem de olaylara ve gözlemlere bağlam sağlamak için şikayet mekanizmalarına sunulan belgelere de ağırlık kazandırabilir.

Toplanan verilerin, tekrar dezavantajlı gruplara sunulması ve bu verileri kullanma kapasitelerinin güçlendirilmesi, hesap verebilirlik için gereklidir. Veriler, değişim için savunuculuk yapan politika yapıcılardan etkilenen gruplar tarafından kullanıldığında, argümanlarına ağırlık katmakta ve karar vericilerin sorunları anlamasına ve çözüm planlamasına yardımcı olmaktadır.

Örnek olarak, Donnelly, McMillan ve Browne³⁶, verilerin, sosyal konut sakinleri tarafından konutlarını geliştirmek için savunuculuk yaparken kullanmasını tanımlamaktadır. Sosyal konutların sakinleri, sorunları ölçerek, göstererek (rutubet ve su akıtma sorunu) ve sosyal konut yetkilileriyle bağlantı kurarak konutlarının güvenliğini ve kalitesini artıracak çok sayıda pratik müdahalenin yapılmasını sağlamış ve iyileştirmeleri güvence altına almıştır.

OHCHR, verilerin hesap verebilirlik için daha somut bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla, insan hakları standartlarına bağlılığı ve bu yöndeki ilerlemeyi değerlendiren bir yapısal, süreç ve sonuç göstergeleri çerçevesi önermiştir.³⁷ Bu çerçeve, insan hakları uzmanları ve istatistikçilerin ortak çalışmasıyla geliştirilmiştir. Çerçeve, geleneksel sosyo-ekonomik göstergelerle devletlerin insan hakları politika çalışmaları ve yükümlülükleri arasında bağlantı kurarak, insan hakları aktörlerinin hesap verebilirliğini sağlamak için verilerin kullanılacağı bir dil ve yapı sağlamaktadır. Bu çerçevenin kullanılması, uluslararası, bölgesel ve ulusal insan hakları mekanizmaları tarafından desteklenmiştir.

Verilerin kalitesi ve güvenilirliği sağlanmalıdır. Veri toplayıcılar, kullanıcılar tarafından yapılan herhangi bir yanlış analize özgürce itiraz edebilmelidir.

Bu, Birleşmiş Milletler Resmi İstatistikler Temel İlkelerinin 4. İlkesiyle de uyumludur.

İnsan haklarının ölçülmesinin ve 2030 Gündeminin uygulamasının geliştirilmesi amacıyla ulusal istatistik kurumlarının desteklenmesi için ulusal ve uluslararası düzeylerde yeterli bütçe tahsis edilmelidir. Bu, ulusal istatistik kurumlarının, marjinal gruplar için veri toplama faaliyetleri gerçekleştirmesini, katılımcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımlar sergilemesini ve alternatif veri toplayıcıların kapasitesinin güçlendirilmesini sağlayacaktır.

Hesap verebilirlik, temel ölçütleri olan göstergelerin kullanılması,³⁸ verilerin görselleştirilmesi ve iletişim araçlarının artırılması, ilgili insan hakları standartlarına daha sistematik atıfların (örneğin, ilgili üst veride alıntılanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları göstergeleriyle potansiyel olarak ölçülen uluslararası insan hakları antlaşma hükümleri) ve ulusal ve uluslararası insan hakları mekanizmalarının önerilerinin birleştirilmesiyle güçlendirilmektedir.

SON NOTLAR

- 1 “Veri”, istatistiklerle sınırlı olmayan ve fakat istatistikleri de kapsayan genel bir terim olarak kullanılmaktadır. Yerel, ulusal, bölgesel veya küresel düzeyde ulusal istatistik ofisleri ile diğer hükümet kurumları veya hükümet dışı organizasyonlar tarafından toplanan nitel veya nicel çeşitli standart bilgileri kapsayan bir terim olarak anlaşılmaktadır..
- 2 Örneğin bkz. A/RES/70/1 fıkra 18.
- 3 Örneğin, 2030 Gündemindeki Amaç 17.18, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri göstergelerinin, gelir, cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken, mülteci statüsü, engellilik, coğrafi konum ve ulusal bağlamlardaki diğer ilgili özelliklere göre ayrıştırılmasını gerektirmektedir.
- 4 Bkz. [Resmi İstatistiklere yönelik Temel İlkeler](#), A/RES/68/261 (2014).
- 5 Önemli olan bir dünyada: Sürdürülebilir kalkınma için veri devriminin harekete geçirilmesi, 2014 ([www.undatarevolution.org](#)), sf. 23: “Sürdürülebilir kalkınma için veri devriminin harekete geçirilmesi amacıyla kurulan her türlü yasal veya düzenleyici mekanizma, ağ veya ortaklığın faaliyetlerinin bir parçası olarak insan hakları korunmalıdır, bu hakların savunulması için kimin sorumlu olduğu belirtilmeli ve insan haklarının korunması, insan haklarına saygı duyulması ve yerine getirilmesi desteklenmelidir.”
- 6 A.g.e.
- 7 Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme’nin 25. maddesinde vatandaşların kamu işlerine katılım hakkı açıkça tanınmaktadır. Bu; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara Dair Uluslararası Sözleşme (md. 13.1 ve 15.1), Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (md. 7), Çocuk Hakları Sözleşmesi (md. 12) Engellilerin Hakları Sözleşmesi (md. 29) dahil olmak üzere sözleşmelerde ve İnsan Hakları Evrensel Beyanname’si (md. 21), Kalkınma Hakkı Bildirgesi (md. 1.1, 2 ve 8.2), Yerli Halkların Hakları Bildirgesi (md. 5, 18, 19 ve 41) ve Binyıl Bildirgesi (paragraf 25) dahil olmak üzere bildirimlerde daha genel katılım haklarıyla desteklenmektedir.
- 8 [Nüfus ve Hane Sayımına yönelik İlke ve Öneriler; 2020 Turu](#) (Revizyon 3 - taslak) sf. 221, örneğin yerli halkların katılımının özellikle veri kalitesinin artırılması için önemini tanımaktadır: “Yerli halkların veri geliştirme ve veri toplama süreçlerine dahil edilmesi, kapasite geliştirme için alan sağlamakta ve yerli halklara ilişkin veri toplanmasının ilgililiğinin ve doğruluğunun sağlanmasına yardımcı olmaktadır”.
- 9 Özellikle uluslararası olarak akredite olmuş Ulusal İnsan Hakları Kurumları, Paris İlkeleri’ne (A/RES/48/134) ve Ulusal Kurumlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi’ne (ICC) dayanmaktadır.
- 10 Nüfus gruplarını güçlendiren veri toplama süreçlerinin yürütülmesi örneğin HIV Damgasıyla Yaşayan Kişiler Endeksi ([www.stigmaindex.org](#)) ve Yerli Halklar Kılavuzu ([www.indigenousnavi-gator.org](#)) girişimlerini içermektedir.
- 11 Bu bağlamda, 8-10 Ekim 2015 tarihleri arasında Mérida, Yucatán, Meksika’da gerçekleştirilen İnsan Haklarının Desteklenmesi ve Korunmasına yönelik Ulusal Kurumlar için Uluslararası Koordinasyon Komitesi’nin on İkinci Uluslararası Konferansında kabul edilen [Mérida Bildirgesi’nde](#) güçlü bir çağrıda bulunulmuştur.
- 12 Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Odak Noktaları, birçok ulusal istatistik kurumunda halihazırda mevcuttur. Bkz. ECOSOC’a Genel Sekreterlik Raporu, E/CN.3/2013/10 (19 Aralık 2012), paragraf 5-6.

- 13 Bu husus, eski antlaşmalarda ima edilse ve uluslararası insan hakları sözleşme organları tarafından Genel Yorumlarda ve ülke raporlarının değerlendirmelerinde detaylandırılrsa da daha yakın zamanda kabul edilen sözleşmelerde veri toplama ve ayrıştırılmış istatistiklere ihtiyaca yönelik spesifik atıfta bulunmaktadır. Bkz. Engellilerin Hakları Sözleşmesi Madde 31.
- 14 Ortalama, yoksunluk ve eşitsizliğe ilişkin üç bakış açısının uygulanması, [“İnsan Hakları Göstergeleri: Ölçme ve Uygulama Kılavuzu”](#)nda önerilmiş ve belirtilmiştir. Kılavuz Arapça, İngilizce, Fransızca ve İspanyolca dillerinde mevcuttur, sf. 127-128.
- 15 Evsizliğin tanımıyla ilgili olarak ve resmi istatistik kuruluşları tarafından geliştirilen standart tanımlara ek olarak (Nüfus ve Hane Sayımlarına yönelik BM İlkeleri ve Önerilerindeki evsizlik tanımı), STK’lar tarafından geliştirilen tanımsal öğelerin göz önünde bulundurulması da faydalıdır (örneğin, FEANTSA tarafından önerilen Evsizlik ve Barınma Dışlanması Avrupa Tipolojisinde (ETHOS), çatısızlık (herhangi bir barınma yeri olmayan, barınacak yeri olmama), evsizlik (kurumlarda veya barınma yerinde geçici olarak uyumak için yeri olma), güvensiz konutta yaşama (sağlam olmayan kiracılık, tahliye, aile içi şiddet nedeniyle ciddi dışlanma tehdidi altında olma) ve yetersiz konutta yaşama (yasadışı kamp yerlerinde karavanlarda, sağlıksız konutlarda, aşırı kalabalıklarda) tanımları yer almaktadır.
- 16 Kayıtsız göçmenler dahil olmak üzere göçmen nüfuslara yönelik veri toplama uygulamaları, zorlukları ve fırsatlarıyla ilgili olarak bkz. [“Sayımı Zor Göçmen Nüfuslarının Ölçülmesi: Önem, Tanımlar ve Kategoriler”](#) (UNECE tarafından hazırlanan çalışma belgesi, Avrupa İstatistikçileri Konferansı, Cenevre, 17-19 Ekim 2012).
- 17 İnsan Hakları Konseyi, 2014, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi Raporu, ‘Doğum kaydı ve herkesin her yerde kanunlar önünde kişi olarak tanınma hakkı’, A/HRC/27/22.
- 18 Örneğin bkz. “Roman nüfusları arasında entegre hane halkı araştırmaları: UNDP-Dünya Bankası-Avrupa Konseyi bölgesel Roman araştırması 2011’de kullanılan örnekleme yönelik olası bir yaklaşım”, Roman İçermesi Çalışma Belgeleri UNDP Avrupa ve CIS, Bratislava Bölge Merkezi, 2012
- 19 Metodolojilere genel bakış için bkz. Heckathorn, D. (2011) ‘Snowball Versus Respondent-Driven Sampling’, Sociological Methodology, 41 (1) sf. 355-366.
- 20 Bu tür bireysel anketlerin uygulanması, hane halkı içinde ayrımcılığın ölçülmesine de yardımcı olabilmektedir.
- 21 Luebke, D. & Milton, S. 1994. ‘Locating the Victim: An Overview of Census-Taking, Tabulation Technology, and Persecution in Nazi Germany’. IEEE Annals of the History of Computing, Sayı 16 (3).
- 22 Örneğin bkz. W. Seltzer and M. Anderson, “The dark side of numbers: the role of population data systems in human rights abuses”, Social Research, sayı. 68, No. 2 (2001).
- 23 Kişisel kimlik ve aidiyet duygusu prensipte devlet tarafından dayatılan bir kimlikle sınırlandırılmaz veya bastırılmaz. Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, belli bir etnik grubun üyesi olarak tanımlanmanın “aksine bir gerekçe yoksa, ilgili bireyin kendini kimliklendirmesine dayandırılması gerektiğini” belirtmiştir” (Genel Öneri 8, Irkların veya etnik grupların kendini kimliklendirmeye dayalı üyeliği, 1990).

24 Örneğin, Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme md 19.

25 “Resmi istatistikler, ekonomik, demografik, sosyal durum ve çevre durumuyla ilgili hükümete, ekonomiye ve kamuoyuna veri sağlayan ve demokratik bir toplumun bilgi sisteminin vazgeçilmez bir ögesidir. Pratik kullanım testini geçen resmi istatistikler, vatandaşların kamu bilgilendirme hakkını sağlamak için resmi istatistik kurumları tarafından tarafsız olarak toplanmalı ve sunulmalıdır”. Resmi İstatistiklere yönelik Temel İlkeler, 29 Ocak 2014 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir (A/Res/68/261). Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri göstergelerine ilişkin tartışmalar bağlamında kamusal bilgilendirme hakkına özellikle hükümetin ihtiyaçlarının ötesine geçmesi gereken resmi istatistiklerin rolünün altını çizen sivil toplum kuruluşları tarafından atıfta bulunulmuştur.

26 Ayrıca bkz. Resmi İstatistiklere yönelik Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri İlke 7.

27 Bkz. Engelli Hakları Sözleşmesi, md. 31.

28 Resmi İstatistiklere yönelik Birleşmiş Milletler Temel İlkeleri, İlke 6, a.g.e.

29 Medeni ve Siyasi Haklara Dair Uluslararası Sözleşme, md 17. İnsan Hakları Komitesi şu hususu da açıklığa kavuşturmuştur: Kişisel bilgilerin bilgisayarlarda, veri bankalarında ve diğer cihazlarda kamu kurumları veya özel bireyler veya organlar tarafından toplanması ve tutulması kanunla düzenlenmelidir.

Kişinin özel hayatını ilgilendiren bilgilerin kanunla bu bilgileri alma, işleme ve kullanma yetkisi verilmemiş kişilere verilmemesini ve Sözleşmeye uygun

olmayan amaçlarla kullanılmamasını sağlamak amacıyla devletler tarafından etkin tedbirler alınmalıdır. Bireylerin, özel hayatlarının en etkin şekilde korunmasını sağlamak amacıyla, hangi kişisel verilerin otomatik veri dosyalarında depolandığını ve hangi amaçlarla depolandığını öğrenme hakkı olmalıdır. Bireyler, hangi kamu kurumlarının veya özel bireylerin veya organların dosyalarını kontrol ettiğini veya edebileceğini öğrenebilmelidir. Bu dosyalardaki kişisel bilgiler yanlışsa veya kanun hükümlerine aykırı olarak toplanmış veya işlenmişse, bireylerin bilgilerin düzeltilmesini veya imha edilmesini talep etme hakkı olmalıdır (İnsan Hakları Komitesi, Genel Görüş 16, BM belgesi ICCPR/C/21/Add. 6, paragraf 10).

30 İnsan Hakları Komitesi, Coeriel ve Aurik v Hollanda (1994), Bildirim No. 453/1991, paragraf 10.2.

31 Yeni bilgi teknolojisiyle ilgili ve sayısal olarak olası model, trend ve korelasyonları ortaya çıkarmak için analiz edilebilecek oldukça büyük veri setleri.

32 Bkz. [‘Önemli bir dünya: Sürdürülebilir kalkınma için veri devriminin harekete geçirilmesi’](#), (2014) Sürdürülebilir Kalkınma için Veri Devrimine ilişkin Bağımsız Uzman Danışma Grubunun raporu.

33 Örneğin, bkz. Fikir ve ifade özgürlüğünün desteklenmesi ve korunmasına ilişkin Özel Raportörün son raporundaki ([A/HRC/29/32](#)) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR) [UNHCR’in İlgili Alanındaki Kişilerin Kişisel Verilerinin Korunmasına ilişkin Politikadaki](#) (2015) veri şifreleme ve anonimliğine ilişkin kılavuz.

- 34 Hesap verebilirlikle ilgili ayrıntılı tartışma için bkz. [Kim hesap verebilirdir? İnsan Hakları ve 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi](#), OHCHR ve Ekonomik ve Sosyal Haklar Merkezi ortak yayını, 2013.
- 35 Bkz. Kutu 3, sayfa 26 - [“İnsan Hakları Göstergeleri: Ölçme ve Uygulama Kılavuzu”](#) (HR/PUB/12/5).
- 36 Bkz. Donnelly, D., McMillan, F. ve Browne, N. (2009), [“İnsan Hakları Göstergeleri: Ölçme ve Uygulama Kılavuzu”nda](#) alıntılanan (HR/PUB/12/5) ‘Active, free and meaningful: resident participation and realising the right to adequate housing in north Belfast’.
- 37 [İnsan Hakları Göstergeleri: Ölçme ve Uygulama Kılavuzu](#)” (HR/PUB/12/5) a.g.e.
- 38 Temel ölçütler ve göstergeler tam olarak aynı değildir ve hesap verebilirlik amacıyla ikisi arasında ayırım yapmak faydalıdır. Temel ölçüt, ilerlemenin ölçülebileceği göstergenin önceden belirlenmiş değeridir (örneğin, belirli bir zaman çerçevesi içinde ulaşılabilecek nicel hedefler, farklı nüfus grupları için aynı göstergenin değeri).



“İlerlemeyi ancak cinsiyet, yaş, ırk, etnik köken, gelir, göçmenlik statüsü, engellilik ve insan hakları hukukunda yasaklanan ayrımcılık nedenleriyle ilgili diğer özelliklere göre ayrılmış verilere sahip olursak izleyebiliriz. Tüm ülkelerdeki farklı nüfus gruplarına ilişkin ilerlemeyi izleyebilirsek hiç kimsenin geride bırakılmamasını sağlayabiliriz.”

*Zeid Ra'ad Al Hussein
Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiseri*

*“Etkiniz AB Programı tarafından İngilizce'den Türkçe'ye çevrilen bu belge resmî çeviri niteliği taşımamaktadır.
Bu belge Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.”*

Daha fazla bilgi edinmek için: Metodoloji,
Eğitim ve Öğretim Bölümü (METS)

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek
Komiserliği Ofisi
Palais des Nations
CH-1211 Cenevre 10, İsviçre
E-posta: hrindicators@ohchr.org



UNITED NATIONS
HUMAN RIGHTS
OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER